

İbn Haldun'da Siyasal Gücün Kullanılmasında 'Asabiyyet'in Önemi

The Importance of Asabiyya in the Use of Political Power in Ibn Khaldun

BEKİR GEÇİT

Harran University

Received: 03.06.2018 | Accepted: 14.10.2018

Abstract: The importance of “asabiyya” in the use of political power in Ibn Khaldun. Social life is necessary for human existence. This makes it necessary to their organization and establish the state. To organize, it is a political institution created by individuals to reach collective goals. The state is the political status of a people whose borders are organized on a certain territory. İbni Khaldun thinks that the state is based on two bases. One of them is “asabiyya”. Secondly, the state is the money needed to pay all expenses. “Asabiyya” is the unity that nations have to protect their homeland from the attacks of strangers, to invade the invaders and to expand their territory. It builds the foundation of the political power necessary to establish and govern the state. According to Ibn Khaldun, it is necessary to be noble to have a strong “asabiyya”. Therefore, state founder, to become ruler to be, the person makes it essential to preserve and maintain the unity of their lineage. Because the "asabiyya" deterioration means that the political power necessary for the state and the ruling is to demolition.

Keywords: Political power, society, the state, monarch, asabiyya, citizen.

© Geçit, B. (2018). İbn Haldun'da Siyasal Gücün Kullanılmasında 'Asabiyyet'in Önemi.

Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 8 (2), 619-639.

Giriş

Düşünen canlı bir varlık olarak bireyler, beşeriyet tarihinin ilk öncüleridir. Dolayısıyla, üzerinde düşünülmesi gereken ilk sosyal olgulardan biri, “bireylerin fiziksel örgütlenişleri” dir (Marx ve Engels, 2008: 39). Örgütlenmek, ortak iş yapmak, sorunlara birlikte çözüm üretmek ve toplu hedeflere ulaşmak amacıyla bireylerin oluşturduğu siyasal kurumlardır. “Siyasal kurumlar hiçbir zaman bir yerden okunmuş, kulak kabartılıp öğrenilmiş, değişmez doğa yasalarından türetilmiş değildir, her zaman icat edilmişlerdir Siyasallığın tarihi bu anlamda siyasallığa ilişkin icatların tarihidir” (Beck, 2013: 18). Carl Schmitt, “Siyasal Kavramı” adlı eserinde, siyasal kavramının devlet kavramından önce geldiğini ileri sürer. Devlet, sınırları belli bir toprak üzerinde “örgütlenmiş bir halkın siyasal statüsü” dür. Dolayısıyla, bir halkın tarihteki yerinin ve onun siyasal örgütlenme biçiminin anlaşılmasındaki anahtar statülerden biri, devlettir. Schmitt’e göre devlet, “akla gelen tüm bireysel ve kolektif statülere kıyasla en önemli statüdür ‘statü ve halk’ hakkındaki tüm tasavvurların temel nitelikleri, ancak siyasal kavramının temel nitelikleri aracılığıyla bir anlam kazanır” (Schmitt, 2006: 39). Siyasal kavramının aşikâr bir anlamı olmamakla birlikte, “genellikle ‘siyasal’ kavramı bir biçimde ‘devlete ilişkin olan’la eşdeğer kabul edilir, ya da en azından devletle ilişkilendirilir. Böylelikle devlet, siyasal bir şeymiş gibi [...], siyasal olan da devlete ilişkin bir şey gibi” görünür (Schmitt, 2006: 40). Çünkü kendilerine ait bir toprak parçası üzerinde yaşayan halkın siyasal “örgütlenmesi, bütün devletlerde ortak ve geçerlidir” (Engels, 2015: 214).

Platon, “Protagoras” diyalogunda, insanın “tanrısal pay” sahibi olmasıyla tanrılara yakın bir varlık olduğunu ve çok geçmeden tanrılara inanmaya ve onlara sunaklar sunmaya başladığını ve kısa süre sonra “konuşmayı”, nesnelere “ad takmayı” ve de giyim ve besin ihtiyacını gidermeyi başardığını ifade eder. Platon’a göre, insanlar bu dönemlerinde toplu halde yaşamıyorlardı. Bu dönemde, insanlar hayatlarını idame etme konusunda yeterince maharetli olsalar bile, vahşi hayvanlarla mücadele etmede yetersiz bir durumdaydılar. Bundan dolayı bir araya gelmek ve güvenliklerini sağlamak için şehirler kurmak istediler. Ancak, Platon’a göre insanlar, “siyaset sanatı” ndan yoksun olduklarından dolayı örgütlenemiyor ve şehirler kuramıyorlardı (Platon, 1986: 134,135). Demek ki, örgütlenebilmek

ve devlet kurabilmek için siyaset sanatına sahip olmak gerekir. Başka bir deyişle, halkı organize edecek siyasal güç sahibi bir yöneticiye ya da yöneticilere gereksinim var. Platon, “Devlet” adlı eserinde, yönetici kişinin hem filozof hem de siyasal güç sahibi olması gerektiğinden söz eder. Çünkü Platon’a göre “sitelerin” ve “insan soyunun” sorunlarının sona erebilmesi ancak, bu iki özelliğin tek kişide birleşmiş olmasıyla mümkündür (Platon, 2002: 207). Platon, tasarladığı ve hayalini kurduğu devletin gerçekleşebilmesini, devletin ve yurttaşlarının sorunlarının çözülebilmesini filozofların, ki bu filozoflar aynı zaman da siyasal güç sahibi filozoflardır, devletin yönetiminde olmasıyla mümkün görür. Zira, Platon, devleti en iyi koruyacak yöneticilerin filozoflar olacağından emindir (Platon, 2002: 242,243). Ona göre “devletin başına geçenler, bir kişi olsun, birçok kişi olsun, gerçekten filozof olmalı”dır (Platon, 2002: 291). Çünkü “en iyi düzene kavuşmak isteyen site, filozof ve savaşçı olarak en iyi oldukları ortaya çıkanları kral tanınmalıdır” (Platon, 2002: 293).

Aristoteles, “Politika” da, “her devletin iyi bir amaçla kurulmuş” siyasal bir topluluk olduğunu söyler (Aristoteles, 1975: 7). Aristoteles’e göre insan, “anamlı konuşma yetisine sahip” topluluk içinde yaşayan “bir siyasal hayvan”dır (Aristoteles, 1975: 9). İnsanı diğer canlılardan farklı kılan gerçek ayrım, “yalnız insanların iyi ile kötü’yü, doğru ile yanlış’ı, haklı ile haksız’ı sezebilmeleridir.” İnsanların bu konularda ortak fikir üretebilme yetilerine sahip olmaları, onların “şehir” ve “devlet” kurmalarını sağlamıştır. Aristoteles’e göre devlet, hem bireyden hem de aileden önce gelir. “Çünkü bütün, parçalardan önce gelmelidir.” Ayrıca, Aristoteles adaleti “devletin orta direği” olarak görür. Çünkü ona göre “siyasal topluluğun temeli hak’tır” (Aristoteles, 1975: 10). Aristoteles’in iddia ettiği gibi Farabi de “El-Medinetü’l-Fazıla” adlı eserinde, iyiliklerin en üstün olanına ve “mükemmelliğe” ancak insanların yardımlaştığı, yardımlaşmayı amaç edindiği bir “şehirde” ulaşılabileceğini söyler. Ona göre yardımlaşan toplum, “erdemli, mükemmel bir toplumdur” (Farabi, 1990: 70). Bu toplumun yöneticisi de bir insanın bedenindeki kalbi gibidir. Nasıl ki kalp insan bedeni için değerli ise, yönetici de toplum için o kadar değerlidir. Dolayısıyla, herkes erdemli şehrin yöneticisi olamaz. Farabi’ye göre erdemli şehrin yöneticisi ya da hükümdarı olmak için “yöneticiliğe istidatlı” ve “yöneticilikle ilgili iradi meleke ve tutumları kazanmış” olmak gerekir

(Farabi, 1990: 71,74). Zira devletin görevleri arasında en önemli olanı hak'ı gözetmek ve adaleti sağlamaktır. Adaletin sağlanabilmesi ve hak'ın korunabilmesi ise, ancak devletin iyi yönetilmesiyle ya da siyasal gücü elinde bulunduranların bu gücü doğru şekilde kullanmalarıyla mümkündür. Peki, siyasal güç nedir? Güç nasıl elde edilir? Güç, devlet kurmada ve egemen olmada nasıl bir etkiye sahiptir? Gücün ne olduğuna ilişkin bir uzlaşma olmamakla birlikte, genellikle “birey ya da grupların, amaçlarına ya da çıkarlarına, kendilerine muhalefet edilmesine ya da direnilmesine rağmen, ulaşmalarını ifade eden bir yetenek” olarak kabul edilir (Giddens ve Sutton, 2014: 396). Bu çalışmada, İbn Haldun'un “Mukaddime” adlı eserinde devletin kuruluşu, gelişimi ve yönetimine ilişkin *siyasal gücün kullanılmasında asabiyetin önemi* değerlendirilecektir.

1. Asabiyet

Nozick, “Anarşi, Devlet ve Ütopya” adlı eserinde, devlet olmanın veya devlet kurmanın iki önemli şartından söz eder. Birincisi, “bölgede güç kullanımı konusunda tekel olmak, ikincisi ise, bölgede herkesin haklarını koruyarak olmak” (Nozick, 2006: 158). İbn Haldun'a göre ise, devletin temelini iki şey sağlar. Bunlardan biri asabiyettir. İkincisi ise, “askerleri beslemek” ve devletin her türlü giderini karşılayabilmek için ihtiyaç duyulan paradır. Dolayısıyla, “devlette husule gelecek fesat ve bozgunluk bu iki temelin zaafından ileri gelir” (İbn Haldun, 1988: 97). Peki, asabiyet nedir? İbn Haldun asabiyeti hangi anlamlarda kullanır?

Asabiyet kavramını sosyolojiye kazandıran İbn Haldun, “toplumların işleyişini ‘asabiyet’ kavramı ile açıklar” (Polat ve Polat 2016: 574). Asabiyet, “toplumsal bilinç, ortak duyu, dayanışma duygusu” (Duru, 2014: 64), sosyal birliktelik ve dayanışma ruhuna dayalı güç anlamına gelir. İbn Haldun, soy (nesep) ve akrabalığı asabiyetin kaynakları olarak görür (Güneş, 2016: 23). İbn Haldun asabiyet kavramını “Mukaddime”de şöyle açıklar: Urukların kendi yurtlarını yabancıların saldırılarından korumaları, istilacıları püskürtmeleri ve topraklarını genişletmeleri için sahip oldukları birlikteliktir (İbn Haldun, 1989: 352). İbn Haldun'da iki tür asabiyet vardır. Birincisi, “nesep (soy)” asabiyeti. İkincisi ise, “sebepe” asabiyetidir. İlki, kan bağına dayalı ortaya çıkan asabiyettir. Diğerisi ise, çeşitli nedenlere ve amaçlara bağlı olarak ortaya çıkan asabiyettir (Fahri, 1940: 64).

Apak, “Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyet” adlı çalışmasında, İbn Haldun’un asabiyeti kan bağı ile ilişkilendirerek toplumun maddi ve manevi tüm dinamiklerinin temeli olarak kabul ettiğini ileri sürer ve iddiasını şöyle açıklar: İbn Haldun’a göre insanlar arasındaki gerçek doğal bağ, kan bağıdır. Dolayısıyla, çok az istisna olmak üzere, akrabalardan biri haksızlığa uğradığında yakınları bundan etkilenir ve derhal yardıma koşar ve onun zulme uğramasına rıza göstermezler. Kan bağına dayalı asabiyet “hakiki asabiyet”tir. Ayrıca bir de “hükmi” veya “itibari” olan bir asabiyet türü vardır. Bu asabiyet ise, kan bağına dayanmayıp, yalnızca yardım ya da sahiplenme gibi, diğer kavim ve kabilelerden gelen bireylerin katılımıyla oluşan asabiyettir (Apak, 2016: 40-42).

Arslan, “İbn Haldun” adlı eserinde, “asabiye kelimesinin kendisi ile yakından ilişkili olduğu ‘asaba’ kelimesine bakarsak Arapça’da onun, birbirlerine baba tarafından aynı soydan gelmelerinden ötürü akrabalık, kan bağılığı ile bağlı kişilerden oluşan bir grubu, topluluğu ifade etmek için kullanıldığını görüyoruz” der (Arslan, 1997: 118). Ayrıca, Arslan, aynı eserinde, asabiyet kavramının batı dillerine “grup duygusu” ve “toplumsal dayanışma duygusu” olarak çevrildiğini, hatta bu kavramdan “vatanperverlik, milli duygu, milliyetçilik” gibi anlamların çıkarılmasının mümkün olduğunu iddia edenlere bile rastlandığını belirtir (Arslan, 1997: 115). Arslan’a göre “İbn Haldun aileden başlayarak, kabile, kabileler birliği, devlet sahibi ile devlet görevlilerinin meydan getirdiği grup gibi çeşitli toplumsal birimlerde çeşitli asabiyelerin varlığını kabul etmektedir” (Arslan, 1997: 120). Süleyman Uludağ ise, “İbn Haldun” adlı çalışmasında asabiyeti şöyle açıklar: İbn Haldun sosyolojisinde, göçebe toplumdaki yerleşik (şehir) topluma geçişte “en önemli araç asabiyettir”. Ayrıca, asabiyet “bağ”, “sınır”, “toplumun ileri gelenleri”, “baba tarafından akrabalık”, kişinin “kavmi ve kabilesi” gibi anlamlara sahiptir (Uludağ, 2015: 74). Lacoste’da “İbn Haldun: Tarih Biliminin Doğuşu” eserinde, asabiyete ilişkin şu ifadelerle yer verir: Tamamen “siyasal” bir kavram olarak asabiyet, İbn Haldun düşüncesinin “temel eksenidir”. Asabiyet, kimi düşünürce göre “devletin canlılığı”dır. “Devletin canlılığı ile asabiyetin önemi arasında bir ilişki olduğu kesindir; asabiyetin yok olması, kısa vadede, devletsel yapıların dağılmasına yol açar” (Locaste, 2012: 117). Ayrıca, Locaste’a göre asabiyeti “kamu ruhu”, “toplumsal dayanışma”, “topluluk bütünleşmesi”, “ortak

irade” ve “çok güçlü bir dayanışma” şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Ve yine Locaste’a göre Toynbee, asabiyeti, “ruhsal ilk biçim’dir; tüm siyasal kuruluşlar, tüm toplumsal kuruluşlar ondan doğmuştur” şeklinde yorumlarken, De Slane ise, “topluluk ruhu” karşılığında kullanmıştır (Locaste, 2012: 118). Asabiyete ilişkin bu geniş açıklamalardan sonra şimdi İbn Haldun’un topluma ilişkin görüşlerini anlamaya ve değerlendirmeye çalışalım.

1.1. Göçebe ve Yerleşik (Şehir) Topluluklar

İbn Haldun, toplumların farklılığının onların geçinme biçimlerinin ayrı olmalarından kaynaklandığını düşünür. Bu toplum türlerinden biri, hayvancılıkla geçimini sağlayan göçebe toplumdur. Göçebe hayat tarzına örnek olarak İbn Haldun (akt. Arslan, 1997), geçimlerini deve yetiştiriciliğiyle sağlayan bazı göçebe Arap kabilelerini ve yine, geçimlerini sığır ve koyun yetiştiriciliğiyle sağlayan bazı göçebe Türk ve Berberi topluluklarından söz eder (Arslan, 1997: 105). Geçimini deve yetiştiriciliği sağlayan Arap kabilelerinin hayat tarzını İbn Haldun, sosyal hayatın gelişiminin ilk basamağı olarak görür. Bu aşamada uyruklar arasında dayanışma duygusu, yani asabiyet, yalnızca dışarıdan gelen saldırılara karşı ortaya çıkar (Arslan, 1997: 125). İbn Haldun’a göre göçebe toplumlar ihtiyaç fazlası ürün elde etmede yetersizdirler. İhtiyaç fazlası ürün elde etmede yeterli duruma gelen toplumlar, yerleşik hayata geçer ve birbirleriyle yardımlaşmaya başlarlar. Zamanla ihtiyaç fazlası ürünlerin çeşitliliğini ve miktarını artırarak daha rahat yaşayabilmek için kasaba ve şehirler inşa ederler. Şehir hayatıyla birlikte bu toplumların beslenme ve giyinme alışkanlıkları değişir. Artık, yiyeceklerini daha lezzetli, giyimlerini daha kaliteli ve süslü, evlerini ise daha güzel ve korunaklı yapmaya başlarlar. Ayrıca, insanlar birbirlerinden farklı meslek alanlarında çalışarak ve ticaret yaparak refah düzeylerini yükseltirler. Böylece şehir hayatı adet edinilmiş olur (İbn Haldun, 1989: 302-304).

İbn Haldun, “göçebelik şehirlerin ve medeni hayatın aslıdır ve bütün insanların yerleşik hayat yaşamadan önce yaşadıkları ve geçirdikleri devredir” der (İbn Haldun, 1989: 307-308). Ona göre insanlar, başlangıçta, hayatını idame ettirmek için ilk ihtiyaç duydukları şey yeme, içme, barınma vb. zorunlu ihtiyaçlardır. Bir kimse zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamadan hayatında lüks ve refah aramaz. İnsan ne zaman ki temel ihtiyaçlarını

karşılar ve refaha kavuşur, o zaman hayatında daha mükemmel olanı aramaya başlar (İbn Haldun,1989: 308). İbn Haldun, göçebe bir toplumun dış saldırılara karşı kendini koruması, ancak o toplumu oluşturan halkın akraba olmasıyla, aynı soydan gelmesiyle mümkün olduğunu düşünür. Çünkü ona göre insanlar, kendi akrabalarına karşı daha fazla sorumluluk duygusu taşırlar. Allah, insanların içine akraba ve soydaşlarına karşı sevgi ve koruma duygusu yerleştirmiştir. Oysa akraba olmayanlar, savaş ve kargaşa dönemlerinde, öncelikli olarak kendilerini düşünür ve tehlikeli bölgeden uzaklaşmak isterler (İbn Haldun, 1989: 322). İbn Haldun'a göre insanlar, kendi soydaşlarının ve akrabalarının başlarına bir felaket geldiğinde, dara düştüklerinde ya da bir zulme maruz kaldıklarında, onların acılarını içlerinde hissetmeleri ve yardım eli uzatmaları, doğaları gereğidir. Özellikle yakın akraba bağları olan kimseler, yakınlarının hak ve hukukunu korumada, daha istekli ve kararlı bir şekilde hareket ederler. Neredeyse hiç kimse, akrabalarının felakete uğramasına duyarsız kalır. İnsanlar, doğaları gereği, akrabalarının acılarını içinde hisseder ve onlara yönelen kötülüklerle mani olmak isterler (İbn Haldun, 1989: 323-324).

İbn Haldun'a göre göçebe hayatı yaşayan toplumlar, şehir hayatı yaşayan toplumlardan daha mert, cesur ve birlik ruhuna sahiptirler. Dolayısıyla, göçebe kavimler yerleşik hayata geçmiş kavimlerle çatıştıklarında onlara üstünlük sağlayabilir ve onları yurtlarından edebilirler. Kavimlerin sayı ve güç bakımından denk olması, ikisi arasında çıkacak bir savaşın sonucunu değiştirmez. Çünkü ona göre, göçebe kavimler daha işbirlikçi, birbirlerini karşılıklı korumacı ve yardımlaşan toplumlardır. Ancak, bu kavimler, tıpkı üstün geldikleri kavimler gibi, verimli topraklara yerleştikten sonra alışkanlıkları ve hayat tarzları değişir. Kazançlarının artmasıyla bolluk içinde bir hayat sürerler ve zamanla rehavete kapılarak daha önce sahip oldukları cesaret, atılganlık, "vahşilik" gibi, göçebelikten mütevellit geçmiş tüm özelliklerini yitirirler. İbn Haldun'a göre bu döngü, Allah'ın yaratmış olduğu kulları için değişmez bir yasadır (1989: 350-352).

1.3. Soy (Kandaşlık), Asalet ve Asabiyet

İbn Haldun, kan bağına dayalı bir toplumdaki aile ve toplulukları, insan bedenini oluşturan organlara benzetir. İnsan bedeninin sağlıklı ve dinç olabilmesi için, o bedeni oluşturan organların uyumlu ve sağlıklı olması gerekir. İşte, İbn Haldun da, bir toplumu güçlü kılan en temel özellikler-

den birinin, tıpkı bir insan bedenindeki organların uyumu gibi, o toplumu oluşturan unsurlar arasındaki işbirliğinin, dayanışmanın ve bağlılık konusundaki ahenk olduğunu düşünür (İbn Haldun, 1989: 332). İbn Haldun'a göre, eğer bir kimse çeşitli sebeplerden dolayı mensubu olduğu toplumdaki ayrılarak bir başka topluma sığınmışsa ya da o topluma anlaşma yoluyla katılmışsa, o kimse sonradan mensubu olduğu toplumun asıl mensupları kadar güç sahibi olamaz (İbn Haldun, 1989: 333).

İbn Haldun, asalet sahibi olmanın, kişinin kendi kavminin gücü, şan ve şerefi nispetinde olduğuna inanır. Çünkü ona göre bir kimsenin şan ve şeref sahibi olması, onun atalarının saygın bir kavmin mensupları olmalarıyla mümkündür. Kişinin hangi soydan geldiği ve hangi kavmin mensubu olduğu İbn Haldun açısından büyük önem taşır. Bu önem hem doğuştan elde edilmiş bir kazanım olarak kişinin itibar sahibi olması ve saygı görmesi, hem de çeşitli kavimler arasında saygın bir yere sahip olan bir kavmin mensubu olarak o kimseyi dış tehlikelerden ve hak tecavüzlerinden korumasıdır. İbn Haldun'a göre, kişinin şeceresi ne kadar ulu ise şan, şeref ve gücü de o denli uludur. Bir başka deyişle, sülaledeki güç ve kudret sahibi kişilerin çokluğu, o sülaleye mensup kişilerin güç ve kudret sahibi olması ve yardım alması bakımından oldukça önemlidir. Böyle bir gücü arkasında taşımayan insanların asaleti ve güçlü görünmeleri İbn Haldun'a göre, "ancak mecazî manasıyla olabilir" (İbn Haldun, 1989: 338). Uludağ'a göre, "İbn Haldun gerçek anlamdaki şeref ve asaletin (mecdhaseb) esas itibarıyla sadece asabiyet sahiplerinde bulunacağına, başkalarında ise sadece mecazî anlamda bir şeref ve asaletin bulunacağına kanidir" (Uludağ, 2015: 84-85). Elbette ki bu asabiyet, soy birliğine dayanan, kan bağıyla oluşan bir asabiyettir.

İbn Haldun'a göre güçlü bir soy ve nesebe sahip olmayanların asaleti, şehirlilerin atalarına ve soylarında bulunan bazı insanlara övgüler dizerek onlar sayesinde rahat bir hayat sürdükleri ve güvende olduklarını iddia ettikleri asalete benzer. İbn Haldun, bu her iki asaletin de gerçek bir asalet olmaktan uzak olduğunu düşünür. Çünkü her ikisinin de arkasındaki güç, gerçek güç değildir. İlkinin kan bağına dayalı güçlü bir desteği olmadığı gibi, ikincisinin (şehirlilerin) ise, önceden kendini himaye eden güçlü akrabalık bağları ve sülalesi olmuşsa da, onlardan ayrılarak şehir hayatına taşınmasıyla farklı soy ve sülalelere karışmış ve mensubu olduğu

sülaleyi ve ondan sağladığı himaye gücünü yitirmiştir. Dolayısıyla, söz konusu kimselerin önceki nesillerinde bulunan güçlü kimselere ve atalarına övgüler yağdırmaları, şu an sahip olmadıkları güç ve kudretin nostaljik anımsamalarından ve övünmelerinden ibaret kalır (İbn Haldun, 1989: 339). İbn Haldun, şehirli ailelerin geçmişte güçlü bir soy ve sülale birliğine, yani asaletle sahip olmuş olabileceklerini söyler. Ancak ona göre bu aileler, şehir hayatıyla birlikte kendi neseplerinden bağlarını kopardıklarından onlar aracılığıyla sahip oldukları asaleti de yitirmişlerdir (İbn Haldun, 1989: 340). İbn Haldun'a göre (akt. Uludağ, 2015) “saf ırk yoktur. Ancak çöllerde, ormanlarda ve bozkırlarda göçebe hayatı yaşayan aşiretler arasında belli ırkın saf tiplerine rastlanabilir. Şehir halkı ise kesinlikle saf değil, karışıktır” (Uludağ, 2015: 82).

İbn Haldun, güçlü kabile ve aşirete sahip olan toplumların, diğer kabile ve aşiretlerin uyruklarını hizmet ve çalışma konusunda himayelerine aldıklarını ya da onları savaş esiri olarak veyahut da köle olarak satın aldıklarını belirtir. Ona göre, efendileri tarafından azat edilmeyen kimseler, efendilerine hizmet, yardım ve arka çıkma hususunda efendilerinin akrabaları gibi görülürler. Bunların daha önce mensup oldukları kavimlerin şeref ve asaleti ne olursa olsun, bu kimseler onlarla bağlarını kestiklerinden dolayı, artık bir yararı yoktur. Bu kimselerin nesepleri gereği önceden sahip oldukları asalet ve şerefi ne derece olursa olsun artık, hizmetinde buldukları kavmin asalet ve şerefinden daha düşük düzeyde olması kaçınılmazdır. İbn Haldun'a göre, tüm devletlerde hizmetçilerin ve kölelerin durumu aynıdır. Onların şan, şeref ve asaleti, hizmetinde buldukları devlete, atalarından itibaren, hizmet etmeleri nispetindedir. Kısaca, bir kimse kendi kavminden ayrılarak başka bir kavmin himayesine girecek olursa onun, geçmişte aile bağlarından dolayı sahip olduğu şeref ve asalet geçerliliğini yitirmiştir (İbn Haldun, 1989: 342-344).

İbn Haldun, her şeyde olduğu gibi, asaletin de belli bir ömrü olduğunu düşünür. Ona göre, genel olarak asaletin ömrü dört nesilden ibarettir. Haldun bu durumu şöyle açıklar: Şeref sahibi kimse, o şerefe nail olmak için ne denli çaba sarf ettiğini iyi bilir. Dolayısıyla, bu kimse, kazanımının bedelini iyi bildiğinden, onu korumak ve devam ettirmek için, gerekli olan tüm hassasiyetleri göstermeye devam eder. Ne var ki, o da bir beşerdir ve ölür. Asil olmayı babasından miras alan oğul, asaleti hak etmeyi

yaşayarak değil, miras aldığından ve bu kazanımı babasının anlatımlarından öğrendiğinden, her bakımdan babasından “kusurludur”. Bir sonraki nesil, yani üçüncü kuşak kusurlu olmak bakımından daha da aşağı seviyelere inecektir. Sonraki nesil, yani dördüncü kuşaktan olan oğul ise, atalarının şan ve şerefini devam ettirmeye ve onların sahip oldukları meziyetleri sürdürmeye özen göstermez. Kendisini diğer kavimlerin mensuplarından üstün görür ve sahip olduğu her türlü şan ve şerefın doğuştan kazanılmış bir hak olduğu gafletine kapılır (İbn Haldun, 1989: 345-348).

İbn Haldun, her toplumun bir hükümdara ve hâkime ihtiyacı olduğunu söyler. Hâkim kişi, toplumda vuku bulan haksızlıkları ve mağduriyetleri giderebilecek siyasal güç ve kudrete sahip olan, yani üstünlüğü elinde bulunduran kişidir. O, bu güç ve kudretini ancak, güvenini ve desteğini kazanmış, kendine tabi olan uyruklardan sağlayabilir. İbn Haldun’a göre, *asabiyetin gayesi* üstün bir gücün himayesinde devlet oluşturmaktır. Dolayısıyla, hükümdar, toplumdaki çeşitli soy ve boyları kendi hükmü altına almak ve onları kendine itaat ettirmek mecburiyetindedir. Bu da ancak, güçlü bir asabiyet bağının oluşmasıyla mümkündür (İbn Haldun, 1989: 353-355).

1.4. Devlet ve Asabiyet

İbn Haldun, devletin ancak asabiyetin güç ve kudretiyle kurulabileceğini söyler. Ona göre “bu asabiyet ise, devleti kuran başkanın kendi boy ve uruğudur” (İbn Haldun, 1988: 97). Rousseau, “Toplum Sözleşmesi” eserinde, devlet konusunda şöyle der: “Bir araya gelmiş birçok insanın, kendilerine bir bütün gözüyle baktıkları sürece, yalnız bir tek istemleri vardır. Bu istem de bütünün gözetilmesi ve herkesin rahatlığı ile ilgilidir” (Rousseau, 2010: 99). Cicero’da “Devlet Üzerine” eserinde, halkta “güçlü bir vatanseverlik duygusu olmasaydı ülkemizi saldırılardan kurtaramaz, [...] Kartaca’nın öfkesinden koruyamaz[dı]” der (Cicero, 2014: 113-114). Demek ki, insanların rahatlığı ve güveni için devlete, devletin varlığını sürdürebilmesi için ise, devletin koruyuculuğunu can pahasına yapan yurttaşlara ihtiyaç vardır.

İbn Haldun, devletin insanlar için doğal bir zorunluluk ve içtimai hayatın bir gereği olduğunu düşünür. Ona göre insanlar, hem hayvani güdülerin etkisiyle kötülük yapma hem de akıl sahibi ve konuşan varlıklar olarak iyilik yapma eğilimindedirler. İbn Haldun, insanın iyilik yapma doğa-

sının daha ağırlıkta olduğunu düşünür. İnsanın siyasete vakıf olması, onun iyilik ve hayır işleme özelliklerinin bir tezahürüdür. Dolayısıyla, devlet kurmak ve siyaset yapmak da insanın hayra meyilli doğasının daha baskın olmasından ileri gelmektedir. Zaten, kişilerin şeref ve itibarlarını koruyabilmeleri için devlet kurmaları zorunludur. Böyle bir devleti kurabilmek de ancak, güçlü asabiyet bağlarına sahip olmakla mümkündür. İşte, asabiyet birlik ruhu olarak devletin gövdesini oluştururken, devletin kol ve kanatlarını oluşturan da uyrukların sahip oldukları “güzel ahlak” ve meziyetleridir. Zira İbn Haldun’a göre, “tamamlayıcı olan güzel ahlak gibi özellikler hesaba katılmazsa, devletin vücut yapısı, azaları kesilmiş olan bir tane veyahut insanlar arasında çırılçıplak gezen bir kimseye benzer” (İbn Haldun, 1989: 363).

İbn Haldun, devlet yönetimini üstlenecek olan kimsenin, asabiyet sahibi olmakla birlikte, Allah'ın hüküm ve emirlerine uygun olarak uyruklarını yönetecek “güzel ahlak ve adalet” gibi meziyetlere sahip olması gerektiğini de ifade eder. Ona göre, asabiyet ve güzel ahlak gibi meziyetlere sahip hükümdarların niteliklerini dikkate aldığımızda şunları görürüz: Antlaşmalara uyarlar, verdiği sözü tutarlar, yoksullara, fakir ve düşkünlere yardım ederler, ufak kusurları affederler, halkın namus ve şerefini korurlar, hukuk kurallarına riayet ederler, ilim sahibi kimselere saygı duyarlar, vd. (İbn Haldun, 1989: 365). Peki, hükümdarlık nedir? Kime hükümdar denir? Hükümdarlık nasıl elde edilir?

2. Hükümdarlık

Machiavelli, “Hükümdar” adlı eserinde, “insanlar üzerinde geçmişte ve günümüzde egemen olmuş tüm devletler ya da hükümdarlıkların yönetim biçimi ya cumhuriyet ya da hükümdarlık olmuştur” der (Machiavelli, 2010: 3). Hükümdarlık, ya “soydan gelme”, yani babadan oğla geçiş ile elde edilir ya da bir kimsenin siyasal gücünü kullanarak silah ve diğer baskı araçlarının yardımıyla belli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmasıyla elde edilir. İbn Haldun’a göre hükümdarlık, her türlü maddi ve manevi hazları, toplumsal çıkar ve menfaatleri barındıran bir makam olmasından dolayı, hükümdar olmak isteyenler kendi aralarında çekişirler ve ancak bu çekişme ve mücadele sonucunda galip gelen kimse bu “şerefli” makamı elde eder (İbn Haldun, 1989: 392-393).

Devletin ilk kuruluşu aşamasında uyrukların devlete ve hükümdara bağlılıkları yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle İbn Haldun, bu dönemde, hükümdara itaat ve devlete bağlılığın güç kullanılarak gerçekleştirildiğini söyler. Ancak, devletin varlığının kalıcı hale gelmesiyle ve yine hükümdarlığın da soya dayalı olarak babadan oğlu geçen bir hak olarak görülmesinin yerleşik hale dönüşmesiyle, devletin ilk kuruluşu aşamasında halkın sahip olduğu tutum ve inanışlar köklü bir değişime uğrar. Halk, hükümdara ve devlete bağlılığı dini bir vecibe gibi görerek, hükümdarlığı ve devleti korumak için tüm varlıklarıyla mücadele ederler. İbn Haldun'a göre, böyle bir inancın hâsıl olmasıyla devlette bağımlılık ve hükümdara itaat konusuna güçlü bir asabiyete dahi ihtiyaç duyulmaz (İbn Haldun, 1989: 394).

2.1. Hükümdarlık, Siyasal Güç ve Din

İbn Haldun'a göre, bir devletin kurulabilmesi için siyasal gücü elinde bulunduranların düşmanlarına ve rakiplerine karşı önemli zaferler kazanmış olmaları ve böylece halkın her türlü desteklerine mazhar olmuş olmaları gerekir. Halkı bir arada tutmanın, uyruklar arasında sevgi ve güven tesis etmenin, düşman saldırılarına ve işgallere karşı tek vücut olmanın önemli araçlarından biri dinsel inançtır. Dinsel inanç siyasal gücü kullanmanın önemli araçları arasında yer alır. İbn Haldun bu konuda şöyle der:

Kalpler batıl olan arzulara ve dünyayı sevmeye çağrılır ise, insanlar arasında birbiriyile çekişerek yarışma ve bunun sonucunda olarak da aralarında anlaşmazlık baş gösterir. Kalpler hak ve hakikate döner, dünya ve batılı bırakır, Tanrıyı razı etmek yoluna saparlar ise, onlar amaç ve hedeflerinde birleşirler, bu sayede çekişerek yarışmalar sona erer, anlaşmazlıklar azalır, birbirine yardım etmeye ve arka olmaya başlarlar, hüküm ve nüfuz daireleri genişler (İbn Haldun, 1989: 402).

Demek ki, asabiyet sahibi uyruklar dini inanca sahip olduklarında kıskançlık, bencillik ve çekememezlik duyguları körelir ve yerine dayanışma, kaynaşma ve birlik ruhu hâsıl olur. Böylece tüm uyruklar aynı hakikat etrafında toplanarak ortak ülkü ve amaçlar doğrultusunda istikballelerini murat ederler. İbn Haldun böyle bir asabiyete sahip uyrukların zafere ulaşmak için ölümden korkmadıklarını ve kendilerinden sayı bakımından çok daha kalabalık olan düşmanlarını yenilgiye uğratabildiklerini belirtir. Çünkü savaş alanında, cephede, kendisinden çok daha kalabalık olan düşmana karşı dirayetli olmak, ölümü göze almak ve mücadeleyi sürdür-

mek ancak, dünyevi zevk ve hazlardan uzaklaşmış ve kutsal bir hakikate odaklanmış olmayı gerektirir. İşte, o hakikatlerin en etkin olanlarından biri de dindir. Din, asabiyet sahibi uyrukların birlik oluşlarını kuvvetlendirir ve aralarındaki ihtilaf ve nizaları sona erdirir (İbn Haldun, 1989: 403). İbn Haldun'a göre, dinsel inançları zayıflayan uyruklara sahip bir devlette birlik ruhu çözüdür. Dolayısıyla, İbn Haldun'a göre, dinsel inanç gücüyle elde edilen zaferler, bundan böyle ancak asabiyetin sağladığı güç oranında mümkün olabilir (İbn Haldun, 1989: 404). Aslında, İbn Haldun'a göre asabiyet, sadece bir hükümdarın kendi iktidarını sürdürebilmek için kullanılan bir siyasal güç değildir. Ona göre, asabiyet aynı zamanda bir inancın ya da bir düşüncenin kabul görmesinde ve toplumda yaygınlaşmasında inanç ve düşünce önderlerine önemli bir siyasal kuvvet sağlar. O, bu görüşünü şu hadise dayandırır: "Tanrı, kavimleri doğru yola çağırarak üzere gönderdiği her peygamberi ancak kendisini koruyacak ve davetini yayacak olan kudretli kavmi bulunanlar arasından seçerek göndermiştir" (İbn Haldun, 1989: 405). İşte, asabiyet bir yandan toplum önderlerine gerekli olan siyasal gücü sağarken, diğer yandan uyrukların aynı inanç ve düşünce etrafında toplanmasına ve devlette giderek zayıflayan birlik ruhunun yeniden tesis edilmesinde önemli rol oynar.

İbn Haldun'a göre insan sosyal bir varlıktır. İnsanlar her türlü ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamak için toplu halde yaşamaya ve yardımlaşmaya mecburdurlar. Ancak toplumsal bir varlık olarak insan, bir yandan iyi tabiatı gereği diğer insanlarla karşılıklı olarak yardımlaşırken, diğer yandan "hayvani" tabiatının etkisiyle başkalarının mallarını ve kazanımlarını gasp etmeye çalışır. Zulüm, tecavüz, husumet ve gasp gibi her türlü düzen bozucu gayri ahlaki durumlar insanın hayvansal tabiatının bir sonucudurlar. Toplumsal düzeni korumak ve istenilmeyen durumları ortadan kaldırmak ya da en azından onları azaltmak için, toplumun sevk ve idaresini üstlenecek güç ve kabiliyete sahip bir lidere daima ihtiyaç duyulur. İbn Haldun'a göre bu lider, asabiyeti en güçlü olan kimsedir. Diğer bir deyişle, hükümdar olan kişi, topluma hükmedebilecek güç ve kudrete sahibi olan kimsedir. Zira devlet kurmak ve devletin sevk ve idarisini üstlenmek "ancak mensup olduğu uruğun hamiyet, kudret ve kuvveti veyahut diğer herhangi yardımcı ve arka olan kuvvetler sayesinde mümkündür. Çünkü gerek devlet kurmak isteği, gerekse başkaca asabiyet adıyla anılan hamiyet,

kudret ve kuvvetlerle temin olunur” (İbn Haldun, 1989: 473). Demek ki gerekli güç ve kuvvete sahip olamayan ne devlet kurabilir ne de hükümdar olabilir. İbn Haldun bu hususta şunu söyler:

Hükümdarlık şerefli bir derece olup, kuvvetle talep edilir; korunma mecburiyetleri hâsıl olur. Bunlardan hiçbiri asabiyetsiz husule gelmez. Asabiyetler ise birbirinden farklıdır. Her asabiyet kendisine komşu olan diğer boy ve aşiretlere tahakküm eder. Bundan dolayı her asabiyet sahibi devlet kurarak hükümdar olamaz, ancak tebaayı kendisine boyun eğdiren, vergiler toplayan, delegeler gönderen ve sınırları koruyan hükümdar olabilir. Yurtta onun kuvvetinden üstün diğer bir kuvvet bulunmaz. Hükümdarlığın manası işte budur. Sınırları koruma, vergiler toplama ve delegeler gönderme gibi devletlere mahsus olan görevleri yapabilecek asabiyeti, yani kendisine arka olan kuvvet ve kudreti olmayan kimse tam manasıyla hükümdar değildir (İbn Haldun, 1989: 473).

Ayrıca, İbn Haldun, devletin içinde hükümdara muhalif herhangi bir gücün bulunmaması gerektiğini düşünür. Eğer böyle bir güç bulunur ise, hükümdar gerçek anlamda hüküm sahibi değildir. Demek ki hükümdar, devletin sevk ve idaresinde gerekli olan tüm gücü kendi şahsında toplayan mutlak yetki sahibi kimsedir (İbn Haldun, 1989: 474).

İbn Haldun’a göre hükümdar ile uyruklar arasında “manevi bir bağ” bulunur. Çünkü hükümdar uyruklara sözü geçen ve onlar üstünde buyurucu bir güce sahip olan kimsedir. Ve yine, uyrukların da devlete karşı, yani hükümdara karşı sorumlulukları ve görevleri vardır. Dolayısıyla, her iki tarafın da bu manevi bağı korumaları için gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir. Zaten devletin menfaatine olan şey, uyrukların menfaatine olduğu gibi, uyrukların menfaatine olan şey de devletin menfaati için gerekli olan şeydir. Hükümdarın görevi ise, hem devletin hem de uyrukların menfaati ve iyiliği için çalışmaktır. Dolayısıyla, hükümdar, uyrukların devlete olan sadakatlerine ve kendine itaatkâr oluşlarına halel getirecek hüküm ve uygulamalardan kaçınmalıdır. Daha doğrusu, hükümdar, uyrukların kusur ve eksikliklerini gerekçe göstererek, onlara şiddet ve kötü muamelede bulunmamalıdır. Hükümdar, uyruklara karşı müşfik ve yol gösterici olmalıdır. Eğer bir suç ve ihmal söz konusuysa, bunu adalete uygun şekilde çözüme kavuşturmalıdır (İbn Haldun, 1989: 475). Ceza ve şiddet, meselelerin çözümünde asla amaç olarak görülmemelidir. Çünkü kendi uyrukla-

rını koruyan ve onlara karşı bağışlayıcı davranan bir hükümdar, onların güven ve sevgisine mazhar olur. Devletini ve hükümdarını seven uyruklar ise, savaş dönemlerinde devleti ve hükümdarı için gerekirse canlarını ve mallarını feda ederler (İbn Haldun, 1989: 476). Demek ki, İbn Haldun'un hükümdar ile uyruklar arasındaki manevi bağ dediği şey, hükümdarın uyruklarının güvenini sağlaması, onları koruması ve geçinmelerine yardımcı olması, uyrukların ise, devletine ve hükümdarına sadakatle bağlı olması ve itaatte kusur etmemeleridir.

İbn Haldun'a göre devletin en korunaklı ve güvenli yeri hiç şüphesiz merkezidir. Devletin merkezi devletin ruhu ve kalbi durumundadır. Devletin merkezinden dış sınırlarına doğru uzaklaştıkça devletin gücü ve güvenliği zayıflar. Devlet ihtiyarlık döneminde dış sınırlarından başlayarak küçülmeye başlar. Bu süreç devletin sınırlarının genişliğine göre kısa ve uzun sürebilir. Devletin merkezi ele geçirilmediği sürece devlet varlığını sürdürmeye devam eder. Ancak merkezi ele geçirilmiş bir devlet, sınırları çok geniş olsa dahi, artık ayakta duramaz ve yıkılır (İbn Haldun, 1989: 412-413). Dolayısıyla, devletin korunmasında merkez öncelikli konumdadır. Devletin korunması, İbn Haldun'a göre, güçlü bir asabiyet ile mümkündür. Güçlü bir asabiyet ise, hiç şüphesiz o devletin kurucusu olan kavmin sayısal çokluğuna bağlıdır.

İbn Haldun'a göre asabiyet, çok sayıda boy ve topluluklardan oluşur. Tüm bu topluluk ve boyları bir yönetim altında birleştirmek ve hükümdarlığı elde etmek için boylardan birinin diğerlerinden daha güçlü olması ve diğerlerini kendi hükümdarlığına alması gerekir. Devlet idaresini ele geçiren kavim tüm kavimleri kendi yönetiminde birleştirerek devletin tüm unsurlarından müteşekkil birleşik bir genel asabiyet oluşturur. Tüm unsurlara şümul bu asabiyet daha önce hükümdarlık etmiş asalet sahibi bir sülale etrafında toplanır ve bu sülaleden biri yönetimin başına geçer. Böylece iktidar tek bir şahısta toplanır ve bu kişi giderek tüm yönetimi ele geçirir ve devleti yalnızca kendisi idare etmeye başlar (İbn Haldun, 1989: 422-424).

İbn Haldun'a göre, devletin ilk kuruluşu aşamasında göçebe hayatı yaşayan kavimler güçlü asabiyet bağlarına ve kuvvet, saldırganlık, "şiddet" gibi vahşi alışkanlıklara sahiptirler. Devletin yerleşik hayata geçmesiyle bolluk devresi başlar ve halkın refahı genişleyerek adet ve alışkınlarda

değişmeler görülür. Şehir hayatıyla birlikte insanların bireysel beceri ve kabiliyetlerini geliştirme ve sergileyebilme imkânı oluşur. Dolayısıyla, ihtiyaç ve geçim ürünlerinde kalite ve çeşitlilik giderek artar. Artık, yemeklerin lezzetli olmasına, giyim eşyalarının kalitesine ve evlerin gösterişli olmasına fazlasıyla dikkat edilir. Böylece, göçebe hayatındaki zorunlu ihtiyaçlar yerini, şehir hayatının başlamasıyla, yeni bir ihtiyaç ve tüketim alışkanlığına bırakmıştır. Şehir hayatına geçen kavimler, kendilerinden daha önce yerleşik hayata geçmiş medeni toplumların hayat tarzlarını örnek alarak taklit ederler. İbn Haldun'a göre insanlar, bu dönemde, savurganlaşarak gösteriş konusunda birbirleriyle yarışır ve israf derecesinde tüketim alışkanlıkları geliştirirler (İbn Haldun, 1989: 436-438).

Devletin kurucu unsurları ilk kuruluş aşamasında devletin tüm imkânlarını ellinde bulundururlar. Dolayısıyla, kurucu kavim bir yandan ekonomik olarak güçlenirken, diğer yandan da nesli giderek çoğalır. Böylece, birkaç kuşak boyunca devleti ve yöneticileri koruyacak daha güçlü asabiyet bağları oluşturulmuş olur. Ancak İbn Haldun'a göre, bu gelişim ve güçlenme ilk iki nesil süresince etkinliğini koruyabilir. Çünkü devletin asli kurucu unsuru olan nesiller yok olduktan sonra, devletin himayesinde olan ve nimetlerinden yararlananlar, devletin içindeki birlik ruhunu oluşturan asabiyeti, geçmişte olduğu gibi koruyamazlar (İbn Haldun, 1989: 442). Bir başka deyişle, "yönetici grup soyluluk inşası ile iktidarını kurar ve geliştirir. Refah arttıkça, bağlar zayıflar, yönetici ve yönetilenler arasında uçurum artar, dolayısıyla insanlar aşağılanmayı kabullenmeye başlarlar, mali yükümlülükler, yolsuzluklar ve vergiler giderek artar" (Bağce, 2005: 209). Böylece devletin çözülme ve yıkılma sürecine girilmiş olur.

2.2. Devletin Gelişim Aşamaları

İbn Haldun, devletlerin genellikle beş aşama ve durumdan geçtiğini anlatır. Ona göre, bu aşamaların her birinde, devletin değişimine paralel olarak, yöneticilerin ve ahalinin ahlak ve alışkanlıklarında değişimler görülür. Adet ve alışkanlıklarda görülen her değişim, ortaya çıktığı dönemin doğasını yansıtır. İbn Haldun bu aşamaları şöyle açıklar: Birinci devre, devlet ve yönetimi ele geçirme, rakipleri saf dışı etme, amaçlara ulaşma ve zaferler elde etme dönemidir. Bu dönemde uyruklar için hükümdar, devletin yönetilmesinde ve korunmasında örnek kişidir. Hükümdar, uyrukların görüş ve fikirlerini alarak hareket eder. Dönem boyunca uyrukla-

rın itimat ve güvenlerine dayalı gücü arkasına alan hükümdar, kendisine hizmet edecek insanlar ve “köleler” temin eder. İbn Haldun’a göre, hükümdarın buradaki amacı, gerekli olan gücü elde etmek ve kurucu unsurlar arasında yer alan kabile ve sülalelerin gücünü etkisizleştirerek onları, devletin “servet ve nimetlerinden” yoksun bırakmaktır (İbn Haldun, 1989: 444-445). İkinci devre, hükümdarın kendi akrabalarını etkisizleştirme uğraşısıyla geçen dönemdir. Bu dönemde, hükümdarın yardımcıları yabancılardan oluşur ama asabiyet bağları henüz etkisini kaybetmiş değildir (İbn Haldun, 1989: 445). Üçüncü devre ise, insanların devletin nimet ve imkânlarından yararlandığı, zenginlik ve refah düzeyinin yükseldiği dönemdir. Hükümdar ise, bu dönemde gösterişi fazlasıyla önemser ve büyük binalar, kaleler ve şehirler inşa eder. Ayrıca, kendi hizmetinde bulunan insanlara ve uyruklarından ileri gelenlere bağışta bulunur ve onları çeşitli şekillerde mükâfatlandırır. Dönemin önemli bir diğer özelliği ise, hükümdarın artık yalnızca kendi düşüncesiyle hareket etmesidir (İbn Haldun, 1989: 445-446). Dördüncü devre, barışın ve kanaat etmenin önemsendiği bir dönemdir. Bu dönemde hükümdarlar, seleflerinin yönetim konusunda örnek kişiler olduklarını, verdikleri kararlarla devleti gerekli düzeye ulaştırdıklarını ve onların yolundan sapılmaması gerektiği inancına sahiptirler (İbn Haldun, 1989: 446). Beşinci devre ise, savurganlık ve “israf” dönemidir. Bu devir hükümdarların öncekilerin biriktirdikleri sermayeleri “şehvet, arzu ve zevkleri” için harcadıkları dönemdir. Ayrıca, hükümdarlar, bu dönemde, devlet idaresine uygun olmayan atamlar gerçekleştirirler. Kendi kavminde olan devletin önemli idarecilerini uzaklaştırırlar ve onların yerine atandıkları görevi layıkıyla yapamayan beceriksiz kişileri atarlar. Böylece, geçmişin tüm birikim ve kazanımları israf edilerek devletin yıkımını hazırlayan durumlar husule gelir (İbn Haldun, 1989: 447). Çünkü, artık devletin kuruluş aşamasında hükümdarın sahip olduğu siyasal güç ve bu siyasal gücün dayalı olduğu nesep asabiyeti tümüyle varlığını yitirmiştir. Bu da hükümdarın iktidarının zayıflamasına ve giderek devletin yıkılmasına neden olur.

Sonuç

İnsan varlığı için içtimai hayat zorunludur. Bu da onların örgütlenmelerini ve devlet kurmalarını gerekli kılar. İbn Haldun’da devletin kurulması, yönetilmesi, güvenliğin sağlanması ve hükümdarlığın elde edilmesi için

ihtiyaç duyulan siyasal gücün temelini asabiyet oluşturur. İbn Haldun'a göre güçlü bir asabiyete sahip olmak için ise, şeceresi güçlü bir asalete sahip olmak gerekir. Dolayısıyla, devlet kurucusu olmak, hükümdar olmak, kişinin kendi soy birliğini korumasını ve sürdürmesini zaruri kılmaktadır. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi İbn Haldun, bir kimsenin şeceresi ne kadar ulu ise şan, şeref ve gücü de o denli ulu olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ona göre, bir kimse, kendi kavminden ayrılmış ve başka bir kavmin himayesine girmişse, onun himayesinde olduğu kavmin mensupları değerinde bir şeref ve asalete sahip olması mümkün değildir. Hatta o kimsenin hizmetçi olarak çalıştırılmasında bir sakınca görülmez. Bu demektir ki, hükümdar olmak ve devleti kurmak ancak, güçlü bir asabiyete dayalı bir siyasal güçle mümkündür.

Ne var ki İbn Haldun, soya dayalı asaletin kalıcı olmadığı düşüncesindedir. Çünkü ona göre bu asalet, öğrenilmiş değil, atalardan kalmaz. Dolayısıyla, üç, dört nesil sonra bu asaletin mirasçıları gaflete düşer ve atalarından kalma asaleti kaybederler. Asalet sahibi olmayan birinin de hükümdarlığını sürdürebilmesi için asabiyete dayalı gerekli olan siyasal gücünü muhafaza etmesi mümkün değildir. Zaten toplumun bozulması, devletin yıkılması ve hanedanın dağılması da aynı döneme, yani üçüncü ve dördüncü kuşağın dönemine denk gelir. Demek ki, toplumsal birlik ruhunun canlı tutulabilmesi için asabiyetin korunması gerekmektedir. Asabiyetin korunması ise, ancak soy birliğinin muhafaza edilmesiyle mümkündür. Oysa insanların kır hayatından şehir hayatına geçmeleriyle, devlet kurup topraklarını genişletmeleriyle ya da kendi ülkelerindeki nüfus artışının olmasıyla kalabalıklaşırlar. Kalabalık toplumlarda da başta soy birliğinin korunamaması olmak üzere değişim kaçınılmazdır. “Sadece tanrısal olan şeyler değişmeden kalırlar” (Platon, 2014: 54). Toplumlardaki değişim “aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider” (Marx ve Engels, 2008: 39). Bu değişimi ve buna bağlı olarak gerçekleşen gelişmenin etkilerini toplumun “siyasal altüst oluşlar”ında ve özellikle “üretim ve değişim biçiminin değişikliklerinde” (Engels, 2008: 67) gözlemek mümkündür.

İbn Haldun, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Allah'ın, insanların içine akraba ve soydaşlarına karşı sevgi ve koruma duygusu yerleştirdiğini ifade

eder. Peki, hak ve ödev açısından düşünüldüğü zaman, devletin ve hükümdarın yurttaşlarına karşı gerekli hizmet ve görevlerini en uygun şekilde icra etmesi ve buna karşılık olarak yurttaşların, yurttaşlık görevi gereği, üzerlerine düşen sorumluluk ve yükümlülükleri yerine getirmesi, illaki tüm devlet yönetici ve yurttaşların akraba olmasını mı gerektirir? Bir devlette yaşayan herkesin aynı sülaleden olması ya da evlilik yoluyla da olsa akraba olması mümkün müdür? Bir yurttaş olarak, bir insan olarak, devleti korumada, topluma gerekli hizmetler konusunda katkı sağlamada, insan olmanın gereği olarak, akli düşünmek ve ona göre hareket etmek gerekmez mi? Ayrıca, İbn Haldun'a göre iyi bir hükümdar hem asabiyet sahibidir hem de uygulamalarında Allah'ın hükümlerine riayet eden, adil ve ahlaklı biridir. İbn Haldun, asabiyetin devletin temelini oluşturduğunu ve uyrukların güzel ahlak ve meziyetlerinin ise, devletin kol ve kanatlarını oluşturduğunu belirtir. Toplumda birlik ve beraberlik ruhunun sağlanmasında, huzur ve güven ortamının oluşmasında ahlakın ne denli önemli olduğu konusunda şüphe yoktur. Ancak, tüm yurttaşların güzel ahlak ve değerli meziyetlere sahip olması pek mümkün değildir. Devletin tüm yurttaşlara aynı mesafede olması, her yurttaşın sorununu eş değerde görüp çözüme kavuşturması ancak, akli temel alan bir yurttaşlık hukukuyla mümkündür. Çünkü iyi bir devlet, hukuk temeline dayalı, adil yöneticilerin iktidarda olduğu ve yurttaşlık bilincine sahip uyrukların olmasıyla mümkündür. Platon'un Gorgias diyalogunda da geçtiği gibi, "insanlara kendileri için özgürlük, hangi devletten olursa olsun, başkalarını yönetmek gücünü sağlar" (Platon, 1982: 53). Oysa İbn Haldun'a göre, toplumdaki birlik, düzen ve egemene bağlılık, yurttaşlık hukukuyla sağlanan bir şey değildir. Özellikle egemene bağlılık, ancak nesep asabiyetiyle mümkündür. Son söz olarak, Durğun'un da "Paul Ricoeur: Anlatı Olarak Tarih" çalışmasında belirttiği gibi, "her anlatsal yapının sergilediği dünya her zaman zamansal bir dünyadır" (Durğun, 2017: 188). İbn Haldun'da kendi zamanının toplumlarını şaheseri Mukaddime'de özgün bir şekilde tasvir etmiş ve sosyal bilimler alanında olağanüstü bir miras bırakmıştır.

Kaynaklar

- Apak, A. (2016). *Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyet*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aristoteles. (1975). *Politika*. (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Arslan, A. (1997). *İbn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bağçe, H. E. (2005). İbn Haldun'un İdeolojik Kuramı: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 31, 199-214.
- Beck, U. (2013). *Siyasallığın İcadı*. (Çev. N. Ülner). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cicero (2014). *Devlet Üzerine*. (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Durğun, S. (2017). Paul Ricoeur: Anlatı Olarak Tarih. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (1), 165-204.
- Duru, Z. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Engels, F. (2008). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*. (Çev. Komisyon). Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (2015). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (Çev. H. İlhan). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Farabi (1990). *El-Medinetü'l-Fazıla*. (Çev. A. Arslan). Ankara: Vadi Yayınları.
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev. A. Esgin). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Güneş, H. (2016). *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İbn Haldun (1988). *Mukaddime II*. (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İbn Haldun (1989). *Mukaddime I*. (Çev. Z. K. Ugan), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İbn Haldun (2017). *Devlet*. (Çev. O. Arpaçukuru). İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Lacoste, Y. (2012). *İbn Haldun: Tarih Biliminin Doğuşu*. (Çev. M. Sert), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Machiavelli, N. (2010). *Hükümdar*. (Çev. N. Adabağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marks, K. & Engels, F. (2008). *Alman İdeolojisi*. (Çev. S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (Çev. A. Oktay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Platon (1982). *Diyaloglar I: Gorgias*. (Çev. M. C. Anday), İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Platon (1986). *Diyaloglar II: Protagoras*. (Çev. T. Gökçöl). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2002). *Devlet*. (Çev. H. Demirhan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (2014). *Devlet Adamı*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Polat, S. & Polat, S. A. (2016). Bedevi Ümrandan Hazeri Ümrana Geçiş: Boş Zaman Kültürüne Bir Bakış. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 572-583.
- Rousseau, J.-J. (2010). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. V. Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal Kavramı*. (Çev. E. Göztepe), İstanbul: Metis Yayınları.
- Uludağ, S. (2015). *İbn Haldun*. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılık.
- Ziya, H. & Fahri, Z. (1940). *İbn Haldun*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Öz: Bu çalışmanın konusu, İbn Haldun'da siyasal gücün kullanılmasında "asabiyet" in önemidir. İnsan varlığı için içtimai hayat zorunludur. Bu da onların örgütlenmelerini ve devlet kurmalarını gerekli kılar. Örgütlenmek, toplu hedeflere ulaşmak amacıyla bireylerin oluşturduğu siyasal kurumdur. Devlet, sınırları belli bir toprak üzerinde örgütlenmiş bir halkın siyasal statüsüdür. İbn Haldun devletin iki temele dayandığını düşünür. Bunlardan biri, asabiyettir. İkincisi ise, devletin her türlü giderini karşılayabilmek için ihtiyaç duyulan paradır. Asabiyet, uyrukların kendi yurtlarını yabancıların saldırılarından korumaları, istilacıları püskürtmeleri ve topraklarını genişletmeleri için sahip oldukları birlikteliktir. Devleti kurmak ve yönetmek için gerekli olan siyasal gücün temelini asabiyet oluşturur. İbn Haldun'a göre güçlü bir asabiyete sahip olmak için, seçeresi güçlü bir asalete sahip olmak gerekir. Dolayısıyla, devlet kurucusu olmak, hükümdar olmak, kişinin kendi soy birliğini korumasını ve sürdürmesini zaruri kılmaktadır. Çünkü asabiyetin bozulması, devlet ve hükümdarlık için gerekli olan siyasal gücün ortadan kalkması demektir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal güç, toplum, devlet, hükümdar, asabiyet, uyruk.

